

OP WEG NAAR EEN TAALLAB?

Een verkenning van de onderwijskundige, vakinhoudelijke en praktische invulling van ‘taalbewust onderwijs’

Taal leeft en dus moet het taalonderwijs zich met taal mee ontwikkelen. Docenten Nederlands Wieteke van der Coelen en Ramon Groenendijk werken op een school waarin gewerkt wordt aan een nieuw onderwijsconcept waarbinnen ook voor taalonderwijs nieuwe perspectieven worden geboden. Zij verkennen in dit artikel de mogelijkheden om ‘taalbewust onderwijs’ een concrete plaats te bieden binnen de school in de vorm van een Taallab.

WIETEKE VAN DER COELEN & RAMON GROENENDIJK

De afgelopen jaren zijn er veel veranderingen gaande waardoor taal binnen het onderwijs een steeds belangrijker rol is gaan spelen. Zo zijn vrijwel alle vakken taliger geworden: zowel zaakvakken als exacte vakken vragen bijvoorbeeld een gevorderde leesvaardigheid van leerlingen. Ook de eindexamens van de meeste vakken richten zich niet puur op vakspecifieke inhoud, maar vergen duidelijk inzicht in de talige opzet van de opdrachten. Tegelijkertijd zijn er de strengere exameneisen die door de overheid zijn gesteld. Leerlingen mogen maar één vijf scoren op hun eindlijst voor Nederlands, Engels en wiskunde. Dit is een duidelijk teken dat er zonder veel waarde aan taalvaardigheid wordt gehecht. De referentieniveaus van de commissie-Meijerink en het opstellen van het ERK zijn ook ontwikkelingen die aan-

geven dat taalvaardigheid in het onderwijs iets onontbeerlijks is.

Al deze veranderingen impliceren hetzelfde: leerlingen en leraren dienen taalvaardiger te worden. Maar hoe een school dit voor elkaar moet krijgen, staat niet voorgeschreven. De onderwijsinspectie probeert scholen daarom ontvankelijk te maken om via een taalbeleid in kaart te brengen hoe men denkt de leerlingen taalvaardiger te maken en het leerrendement te vergroten.

In dit artikel verkennen wij een mogelijke weg naar grotere taalvaardigheid binnen onze eigen school. Dit format is geen wet van Meden en Perzen, maar in alle opzichten is dit een verkenning, een zoektocht naar een onderwijskundige, didactische en praktische invulling van een concept dat mogelijk leerlingen naar grotere taalvaardigheid zal leiden. Dit concept noemen wij het

Foto: Anda van Riet

Taallab: een concrete plek binnen de school waar taal centraal staat en van waaruit alle aan taal gerelateerde zaken worden gecoördineerd. In deze ruimte zullen taaldocenten leerlingen met specifieke taalproblemen kunnen begeleiden, maar ook de coördinatie van verschillende taaltaken kan vanuit dit Taallab gebeuren. Tegelijkertijd moet het ook een plaats zijn waar leerlingen die met taal bezig willen zijn (denk aan lezen van boeken, schrijven van verhalen et cetera), dit onder begeleiding kunnen doen.

Binnen het Taallab kunnen de moderne vreemde talen (mvt) en Nederlands samenwerken aan het in de praktijk vormgeven van het taalbeleid van een school en tegelijkertijd wordt aan andere vakken hulp geboden bij talige zaken tijdens ingeroosterde begeleidingsuren. Dit alles gebeurt vanuit de opvatting dat samenhang tussen vakken het leerrendement van leerlingen vergroot.

Uitgangspunten

Wanneer taal – door bijvoorbeeld de overheid en in het taalbeleid dat een school moet opstellen – op papier een centrale plaats krijgt binnen het onderwijs op een school, verdient taal volgens ons ook een concrete, zichtbare plaats in het schoolgebouw. Een goed taalbeleid is meer dan een beleidsmatig papieren document. Het moet in de school te voelen zijn; het moet leven. Dit betekent dus allereerst dat alle betrokkenen het belang van schoolbrede aandacht voor taalvaardigheid moeten inzien: voor leerlingen en docenten moet de samenhang binnen taal (in de breedste zin van het woord) duidelijk zichtbaar worden. Tegelijkertijd moet ‘het met taal bezig zijn’ voor leerlingen en docenten veel toegankelijker en gewoner worden. Het hebben van een vaste plek binnen een school waar taal centraal staat, kan helpen deze doelen te berei-

Het Taallab: een concrete plek binnen de school waar taal centraal staat en van waaruit alle aan taal gerelateerde zaken worden gecoördineerd

ken. Het draagt bij aan het ontstaan van een talige sfeer binnen een school: een sfeer waarin bezig zijn met taal langzaam maar zeker als normaal wordt ervaren.

Mogelijke onderwijskundige invulling

De onderwijskundige invulling van een dergelijke ruimte is natuurlijk afhankelijk van de situatie binnen een school. Het beeld dat wij hier zullen schetsen is allereerst gebaseerd op de situatie op onze eigen school. Toch proberen wij vanuit deze 'persoonlijke' situatie meer naar een algemene invulling te werken.

Wij werken vanuit een situatie waarin vakoverstijgend onderwijs een belangrijke component vormt van de onderwijskundige visie van de school. Dit houdt onder andere in dat wij vanaf volgend jaar naast de reguliere vaklessen gaan werken met vakoverstijgende onderwijsblokken van tachtig minuten. In deze blokken werken verschillende vakken samen om leerlingen uit te

Een Taallab is een mogelijke weg naar grotere taalvaardigheid, niet per se de enige. In elk geval ben ik van mening dat er, gezien de grote belangen, op zijn minst iets concreet gedaan moet worden aan het taalvaardiger maken van zowel leerlingen als docenten.

Ten aanzien van de realisatie van dit plan zie ik wat praktische hobbels. Alle betrokkenen moeten inderdaad het belang van de schoolbrede aandacht voor taalvaardigheid inzien. Zonder die steun van leerlingen en docenten wordt het moeilijk een goed schoolbreed taalbeleid op te zetten en uit te voeren. De vraag is natuurlijk: hoe krijg je de benodigde steun van de betrokkenen? Hoe overtuig je iedereen van de noodzaak van een Taallab?

Peter Achten
Docent Engels

dagen, te inspireren en verbanden te laten zien tussen verschillende vakken. Tevens kunnen de blokken ingezet worden voor vak- en leerlingbegeleiding. Deze onderwijskundige context speelt mee bij de mogelijkheden die wij hier zullen noemen.

Binnen een vakoverstijgend onderwijsblok kunnen bijvoorbeeld de mvt met Nederlands samenwerken. Gemeenschappelijke vaardigheden zoals leesvaardigheid, grammatica, schrijfvaardigheid (denk aan tekstopbouw, argumentatie) kunnen voor leerlingen bij elkaar gebracht worden, zodat samenhang ook expliciet zichtbaar wordt. Het Taallab biedt hiervoor een plek waar de verschillende taaldocenten in ieder geval samen moeten werken om de leerlingen te kunnen voorzien in inzicht in de samenhang. Immers, wanneer taaldocenten samen nadenken over de gemeenschappelijke kenmerken die hun talen vertonen, kan dit zorgen voor een stevige basis voor de leerlingen om op verder te bouwen. Taalvaardigheid overschrijdt in deze visie de 'landsgrenzen': het zijn meer algemene vaardigheden die per taal verder gespecificeerd kunnen worden. Ook specifieke taalvaardigheden voor de mvt (bijvoorbeeld luistervaardigheid) kunnen vanuit het Taallab verzameld, geüniformeerd en gecoördineerd worden.

Het Taallab beperkt zich echter niet tot de talen. Ook bij zaakvakken en exacte vakken wordt kennis gedeeld door taal te gebruiken: wanneer een groep leerlingen voor een vak als economie een presentatie moet geven, zou het Taallab ondersteuning kunnen bieden. Een taaldocent zou dan de groep kunnen begeleiden bij het voorbereiden op de presentatie. Dit kan ook in work-

Ik zie taalbeleid liever veel meer geïntegreerd in de school waarin alle vakken vanaf de eerste klas onderdeel uitmaken van een leerlijn schrijfvaardigheid. Ik stel me dus voor dat leerlingen beter leren bronnen te gebruiken, goede bronnen te zoeken, op juiste wijze met hedendaagse media om te gaan en te verwerken. Ieder vak gebruikt dezelfde schrijfschema's, gebruikt dezelfde spreekschema's. Algehele integratie van taalbeleid in alle vakken (de meeste) en dit zou ondersteund kunnen worden door te werken met een Taallab. Het moet echter niet iets vrijblijvends zijn, zoals een oefenplek waar leerlingen als ze willen aan de slag kunnen.

Joyce Römkens
Docent Nederlands

shopvorm, waarmee grotere groepen bediend kunnen worden. De niet-talendocenten kunnen dus afspraken over vaardigheden als presentaties, verslagen enzovoort die in het Taallab verzameld zijn, gebruiken in hun eigen lessen. Dit spaart ze – kostbare – tijd die ze anders zouden moeten besteden aan het met de leerlingen bespreken van de vorm van de opdracht.

Een Taallab kan verder een rol vervullen in de vakbegeleiding van leerlingen met taalhelpvragen of een taalachterstand. Dit kan op verschillende manieren. Een mogelijkheid zou zijn dat taaldocenten hun 'zwakere' leerlingen naar het Taallab sturen om daar bijgespijkerd te worden in bepaalde taalvaardigheden. Een leerling kan, naar aanleiding van een schoolse taak, natuurlijk ook zelf een taalhelpvraag hebben en op eigen gelegenheid binnenlopen in een tussenuur of na de reguliere lessen. Zo kan er bijles op maat gegeven worden. Wanneer een school het niet voor elkaar krijgt om op ieder moment een taaldocent in het Taallab te roosteren, zouden hier stagiairs en lio's een belangrijke rol kunnen spelen. Ook tutorbegeleiding zou hier geïntegreerd kunnen worden.

Een Taallab moet daarnaast ook een inspirerende omgeving zijn waarin leerlingen op alle mogelijke gebieden bezig zijn en experimenteren met taal. Ze moeten

Wij hebben drie vaklokken naast elkaar en alle drie grenzen ze aan een open leercentrum, dat als stilte-ruimte fungeert. Er staan twaalf computers en veertig tafels met stoelen. Leerlingen kunnen er aan Nederlands werken tijdens de les, maar ook buiten de les: de docenten Nederlands hebben daar ook hun werkplek (twee pc's, kasten enzovoort), waardoor er veel surveillance is.

De problemen die we tegenkomen, zijn:

- parttimers of te veel klassen, waardoor we niet uitkomen met de lokalen en we soms lesgeven in andere gebouwdelen – dan werkt ons systeem niet;
- nonchalance: een paar maanden niet optreden en de stilte-ruimte is een bende;
- weinig contact voor docenten – te weinig overleg resulteert in miscommunicatie over regels, werkwijze en bezetting van de stilte-ruimte.

Tom Voermans
Docent Nederlands op het Raayland College in Venray, waar docenten Nederlands al met een soort Taallab werken

Het wordt een plek waar leerlingen verhalen schrijven, boeken lezen, zich op poëzie storten of leren om goede artikeltjes te schrijven

merken dat taal leuk en uitdagend is. Het wordt dan een plek waar leerlingen verhalen schrijven, boeken lezen, zich op poëzie storten of leren om goede artikeltjes te schrijven. Een koppeling aan de schoolkrant kan dan voor een platform zorgen waar leerlingen hun talige producten publiekelijk kunnen maken. Het zou praktisch uitvoerbaar moeten zijn voor een school om een ruimte zo in te richten, dat leerlingen geïnspireerd worden met taal aan de slag te gaan. Een leeshoek, een redactiehoek of een luisterhoek zouden hier voorbeelden van kunnen zijn.

Welke variant op de mogelijke invullingen een Taallab ook krijgt, centraal staat het feit dat er sprake zal zijn van kruisbestuiving. De talen profiteren van elkaar; de zaakvakken profiteren van de samenwerking tussen de talen en hierdoor kan het oorspronkelijke doel bereikt worden: de leerlingen kunnen taliger worden omdat ze door concrete samenkomst van en samenwerking tussen vakken in het Taallab inzien dat taal meer is dan het schoolvak Nederlands.

Als ik een en ander vanuit de beleidsmatige hoek bekijk, denk ik dat dekking van hogerhand een voorwaarde is waar je niet om heen kunt als je zo'n taallab tot een succes wilt maken. Het is een Herculestaak om ten eerste de neuzen van verschillende secties dezelfde kant op te krijgen (qua visie) en ten tweede ze in de hectische, dagelijkse praktijk ook nog eens vakoverstijgend te laten samenwerken. Wat in jullie voordeel is, is dat de school als geheel op de schop gaat. Er ligt mijns inziens een taak voor de afdelingsleiders of directieleden om docenten te enthousiasmeren en vooral enthousiast te houden.

Toine van Gaal
Docent Nederlands Dendron College

Drempels en valkuilen

Hoewel bij ons het enthousiasme voor een hierboven beschreven opzet van een Taallab overheerst, zijn er zeker kanttekeningen te plaatsen bij de grootse plannen. Vooral praktisch is het moeilijk om een centrale plek voor taal vorm te geven. Je krijgt bijvoorbeeld te maken met de bemensing, de hoeveelheid leerlingen, het vinden van een geschikte ruimte en het afstemmen van universele taalafspraken tussen de taaldocenten. De grootste uitdaging is ervoor te zorgen dat alle collega's, of in ieder geval het merendeel ervan, het belang inziet van een uniforme werkwijze. Dit zijn niet te onderschatten dilemma's waar zonder twijfel rekening mee gehouden moet worden.

Een randvoorwaarde voor een goed functionerend Taallab is de constante aanwezigheid van een taaldocent die weet wat de universele afspraken rondom taal zijn. Deze afspraken moeten allemaal opgenomen worden in het taalbeleid dat een school heeft. Het opstellen van een taalbeleid is speerpunt van de inspectie. De universele afspraken moeten er dus sowieso komen, en

Een fysieke ruimte vraagt forse investeringen en inspanningen, niet alleen bij de start, maar ook om de boel draaiende te houden. Met een Taallabruimte schep je verwachtingen die in de praktijk wel eens moeilijk te vervullen zouden kunnen blijken: continue aanwezigheid en onmiddellijke aanspreekbaarheid bij problemen en hulpvragen. Een ruimte die er onbemenst, onbezocht of verwaarloosd uitziet of oneigenlijk gebruikt wordt, is contraproductief voor het goede idee. Het is al lastig genoeg om goede schoolbrede taalbeleidsafspraken te maken en te handhaven.

Daarvoor lijkt me een fysieke ruimte niet per se noodzakelijk, wel natuurlijk één of meer functionarissen. Maar die hoeven niet de hele dag in een bepaalde ruimte beschikbaar te zijn. Voor contact, hulpvragen, informatie, links enzovoort kun je een website of elo-onderdeel inrichten. Steek je licht op bij andere scholen en laat je inspireren door aanpakken als het Taalloket van de VU in Amsterdam <www.taalloket.nl>, dat in 2009 een Europees Taallabel won met onder meer de 'Taalbeugel', een rode sticker/banner voor qua taal ondermaatse producten.

Erik Kwakernaak

Voormalig lerarenopleider Duits aan het Universitair Onderwijscentrum Groningen (UOCG)

dit is onafhankelijk van het wel of niet opzetten van een Taallab. De structurele aanwezigheid van een docent vraagt om creativiteit met het verdelen van de taken buiten de lestaak van een taaldocent om. Tegelijkertijd is bereidheid van een docent natuurlijk een zeer belangrijk punt.

Daarnaast is de praktische invulling van een Taallab relevant. Het vinden van een geschikte ruimte is afhankelijk van hoe groots je het wilt opzetten. Een lokaal kan al voldoende zijn. Dit lokaal zou dan ingericht kunnen worden met dingen die de talige sfeer vergroten. Boekenkasten, taalposters, prikborden met coördinerende mededelingen, een leeshoek, schrijftafels enzovoort zorgen voor een inspirerende omgeving om met taal bezig te zijn.

Een goede invulling van een dergelijke vorm van taalonderwijs is niet een wiel dat volledig opnieuw hoeft te worden uitgevonden. Verschillende scholen hebben al een dergelijke opzet uitgewerkt, maar ervaren ook drempels tot slagen van het concept. Ook bestaan er voldoende methodes die hier al aandacht aan besteden. Een daarvan willen wij hier noemen: *Taalatelier*. Deze methode, die al een aantal maal in LTM is besproken, biedt een zeer praktisch handvat om de mvt, Nederlands en andere vakken op het gebied van taal dicht bij elkaar te brengen. Op het gebied van grammatica, leesvaardigheid, informatieverwerking et cetera geeft *Taalatelier* een mooi voorbeeld waarop enthousiaste taaldocenten kunnen voortborduren.

Op weg naar een Taallab?

De verkenning van de mogelijkheden van een Taallab is natuurlijk lang niet volledig en wij hebben zelf absoluut niet de waarheid in pacht. Veel beweringen die in dit artikel gedaan zijn, kunnen bediscussieerd worden. Er zijn talloze aannames die je met het tegendeel kunt bestrijden. Dit is ook onze bedoeling. Onderwijsontwikkeling is een constante dialoog, een uitgebreide (en misschien wel oneindige) discussie over het hoe en waarom. Juist dit zorgt voor verbetering en goede vernieuwing. Graag zien wij dit artikel als een opening tot een dergelijke discussie over taalonderwijsontwikkeling. Wij nodigen u uit te reageren om samen met ons verder te denken en te discussiëren, waarbij het uiteindelijke doel niet uit het oog wordt verloren: onze leerlingen taalvaardiger maken. ■

Wieteke van der Coelen en Ramon Groenendijk zijn beiden docenten aan het Zwijsen College te Veghel. Graag ontvangen zij uw reacties via e-mail: <wvandercoelen@zwijsencollege.nl> of <rgroenendijk@zwijsencollege.nl>.

binnenkort

Jeugd op drift

Hoe denkt de jongere van tegenwoordig? Hoe kunnen ouders deze generatie begeleiden? Hoe kunnen opvoeders, leerkrachten, hulpverleners contact houden met deze nieuwe generatie pubers? Hoe, kortom, kunnen volwassenen deze generatie begeleiden? Deze vragen komen aan bod op het congres *Jeugd op Drift*, dat op 23 september plaatsvindt in de Jaarbeurs te Utrecht.

De puls van het leven klopt in de hoogste versnelling. Jonge mensen groeien vandaag dan ook op in een wereld die anders is dan die van hun ouders. Reclamemakers werden er steeds beter in de jongeren te raken met een bombardement van verleidingen, informatie en desinformatie. Vriendschappen hebben de jongeren te over, maar die zijn vrijblijvender dan die van hun ouders. Langs de elektronische snelweg bloeien ze even snel als ze worden verbroken.

Schrikbarend veel jongeren dragen een label: ze zijn dyslectisch, hoogbegaafd, autistisch, hebben asperger, pdd/nos of zijn hoogsensitief. Dat doet een beroep op onderwijs, ouders en hulpverleners. En ook voor 'gewone' jongeren worden de dynamiek en de twijfel die toch al eigen zijn aan de puberteit, verder uitvergroot dan ooit. Want terwijl alles om hen heen roept dat je jong moet zijn en altijd jong moet blijven, dat alles kan en alles moet, is het zoenen met je eerste vriend of vriendin voor de puber van vandaag nog even verwarrend als altijd. Zijn je emoties en je lijf nog even vreemd als die waren voor de jongeren van dertig jaar geleden.

Jeugd op Drift brengt een keur aan wetenschappers bij elkaar uit binnen- en buitenland, die elk vanuit hun eigen perspectief inzicht geven op de vraag wat de energieke, maar soms ook problematische en eenzame jongeren vragen van hun omgeving. Het programma, dat bestaat uit lezingen en workshops, start om negen uur en eindigt om vijf uur. Inschrijven kan tot 7 augustus. De kosten bedragen 295 euro. Voor meer informatie, zie <www.jeugdopdrift.nl>.

Alfabetisering

Anderhalf miljoen volwassenen in Nederland hebben zo veel moeite met lezen en schrijven dat zij niet of nauwelijks kunnen functioneren in onze samenleving. Ook schrikbarend veel kinderen en jongeren in Nederland kampen met leesproblemen die ernstige belemmeringen kunnen opleveren: per jaar stromen circa 40.000 kinderen het voortgezet onderwijs in met een leesachterstand van twee jaar, met alle gevolgen van dien.

Om aandacht voor deze situatie te vragen wordt jaarlijks de Week van de Alfabetisering georganiseerd, die dit jaar zal plaatsvinden van 5 tot en met 11 september. Gedurende de hele week organiseren bedrijven, gemeenten en maatschappelijke organisaties activiteiten om laaggeletterdheid en het belang van taal onder de aandacht te brengen. Het thema dit jaar is: 'Doe mee!'

Voor meer informatie, zie <www.weekvandealfabetisering.nl>.

agenda

- 21 juni – 22 juli 2011**, Expositie Aux Marins Célestes, Amsterdam, <www.maisondescartes.com>
- 30 juni 2011**, Nationale Bijspijkerdag Zinsontleding, Nijmegen, <<http://tiny.cc/ltm-ontleden>>
- 24 – 26 augustus 2011**, Zomerschool Lezen in de Vakken, Heeze, <<http://tiny.cc/ltm-vakken>>
- 5 – 11 september 2011**, Week van de Alfabetisering, <www.weekvandealfabetisering.nl>
- 19 september 2011**, International Talk Like a Pirate Day, <www.talklikeapirate.com>
- 23 september 2011**, Jeugd op Drift, Utrecht, <www.jeugdopdrift.nl>
- 26 september 2011**, Europese Dag van de Talen, <<http://edl.ecm.at>>
- 4 november 2011**, Landelijke Studiedag Levende Talen, Utrecht, <www.levendetalen.nl>
- 19 november 2011**, Liet International minderheidstalenfestival, Udine (Italië), <www.liet.nl>
- 26 november 2011**, Publiekscongres Onze Taal, Breda, <www.onzetaal.nl>

Lezen in de vakken

Van 24 tot en met 26 augustus 2011 biedt het APS docenten van zaakvakken, van bètavakken, docenten Nederlands en moderne vreemde talen en taalcoördinatoren uit het voortgezet onderwijs de mogelijkheid aan de slag te gaan met lezen in het vak.

Wat maakt zwakke lezers zwak en wat kunt u daaraan doen? Hoe bouwt u uw kennis over leesvaardigheid uit? Wat kunt u doen aan woordenschatontwikkeling? De Zomerschool Lezen in de Vakken levert inspiratie, vergroot uw didactisch repertoire en leert u hoe u gevarieerd aan de slag kunt met leesteksten.

Voor meer informatie, zie <<http://tiny.cc/ltm-vakken>>.

